

FESTİVAL KAVRAMI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Thoughts on the Concept of Festival

Pensées sur le concept de festival

Aysun İMİRĞİ*

ÖZET

Ülkemizde kutlamalar oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliğe paralel olarak bayram, şenlik, eğlence gibi adlandırmalar ile kutlamalar yapılmaktadır. Bu çalışmada festival kavramından yola çıkarak, festival kavramını daha üst bir sınıflandırmada; bayram, şenlik, eğlence başlıklarını kapsayıcı nitelikte ele alarak bir festival tanımı yapılmakta daha sonra ise Halk Bilimi'nde festival kavramının nasıl algılandığına değinilmektedir. Ayrıca bir festival sınıflandırması yapılmış olup, festivalin içeriği ve işlevleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Festival, Halk Bilimi, Yeni Yıl

ABSTRACT

In Turkey, celebrations show a wide range of variety. Parallel to this diversity, several forms of celebration take place with several names like *bayram*, *şenlik*, and *eğlence*. In this study, which regards the concept of festival as encompassing the concepts of *bayram*, *şenlik*, and *eğlence*, folkloristic approaches to festivals are evaluated. Besides, a classification of different festivals and a description of festivals' main functions has been undertaken.

Key Words

Festival, Folklore, New Year

Hemen hemen her toplumda ve yaşamın her döneminde çeşitli kutlama etkinlikleri ile karşı karşıya kalırız. Kutlama etkinlikleri yaşamımızın vazgeçilmez parçalarını oluştururlar. Fakat toplumumuzda bu kutlama etkinliklerinin bayram, şenlik, eğlence vb. başlıklar altında olduğunu görürüz.

Bu nedenle, aynı kutlama etkinliği farklı yerlerde eğlence, bayram, festival başlıkları altında toplanmıştır. Sınıflandırma düzlemindeki bu kargaşanın, "Festival" kavramı çerçevesindeki bir sınıflandırma yoluyla aşılabileceğini düşünmekteyiz. Burada ele alacağımız "Festival" kavramı bir üst sınıflandırma olarak diğer tüm adlandırmaları kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır. Türkiye'de Halk Bilimi çalışmalarında festival kavramı şimdiye değin oldukça dar bir an-

lamda kullanılmıştır. Bu çalışmamızda festival bu dar anlamından daha geniş bir kapsam alanına çekilecektir.

Festival kavramı, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğüne göre; "dönemi, yapıldığı çevre, katılanların sayısı veya niteliği programla belirtilen ve özel önemi olan sanat gösterisi; belli bir sanat dalında oyun ve filmlerin sunulması ve gösterilmesi sonunda ödül veya derece verilmesi biçiminde düzenlenen ulusal veya uluslar arası gösteri dizisi, şenlik; bir bölgenin en ünlü ürünü için yapılan gösteri, şenlik; düzensiz toplantı, curcuna" anlamları ile açıklanmıştır (1998: 775). Festival kavramının Türk Halk Bilimi'nde ele alınışında festival, yukarıda belirtilen sözlük anlamlarından "ürüne dayalı şenlik, gösteri" tanımı ile örtüşmektedir. Sedat Veyis Örnek, kiraz,

* Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor Araştırmacısı

mandalina, üzüm vb. ürüne dayalı festivallerden söz eder (Örnek 2000: 49) . Türk Halk Bilimi'nde, festival kavramının kullanımı, bu dar anlamın ötesine geçememiştir.

Festival kavramı, Batıdaki Halk Bilimi çalışmalarında her şeyden önce bir üst sınıflandırma olarak kullanılmaktadır. Festivalin bir üst sınıflandırma olarak kullanılması, bu kavramın, somuttaki çeşitli davranışlardan soyutlanması aracılığıyla gerçekleşir (Smith 1972: 170) . Smith, festivali gerçekte ortak duyguların ve bağlılığın en somut ifadesi ve sembolik etkileşim üzerine temellenen duygusal tecrübelerin paylaşılmış bir düzeni olarak açıklamaktadır. Tüm toplumlarda kutlamalara periyodik biçimlerde yer verildiğini belirterek, bunların grup ya da topluluk açısından özel anlamı olan anlar olduğunu ifade eder. Bunlar geçiş anları (bir mevsimden diğerine, vb.), tarihsel olayların yıldönümleri, bir tanrı ya da kahramanın doğum ya da ölümünün anılması, bir toplumun kurucusu ya da dini liderinin yaşamındaki olayların sembolik olarak canlandırılması vb. olabileceğini belirtir. Smith, tüm bu özel anlama sahip anların kutlama etkinliği ile doldurulmasını ise festival olarak adlandırır (1972: 159-167).

Ona göre, festival belli bir davranış türü olarak tanımlanamaz. Bunun yerine, geleneksel davranışlar kümesini ifade eder. Festival, Halk Bilimi'nin tüm diğer alt sınıflandırmalarını kapsayan başlıca sınıflandırma olarak düşünülmelidir (Smith 1972: 168).

Santino'ya göre ise festivaller, sıklıkla tatiller çevresinde merkezlenen halka ait kutlama periyotlarıdır^[Dipnot Başlangıcı] — [Dipnot Sonu]. Burada tatilden kastettiği, sosyal olarak hatırlanan bir gün veya belirlenen günlerin periyodu, önemli bir insanın veya geçmişe ait bir olayın Noel, Şükran gününü veya Washington'un doğum gününün hatırlanarak kutlanması veya herhangi bir türün

geçişini işaret etmesi; örneğin Yeni Yıl'ın başlaması veya mevsim dönüşümüdür (Santino 1994: xviii).

Festivalin günlük kullanımı şöyle açıklanır: "kutsal ve/veya laik; özel bir insanın yıllık kutlanması veya hatırlanabilir bir olay; özel bir ürünün hasatı; güzel sanatlarda bir seri faaliyetin gerçekleştirilmesi, bir yazara, türe veya yoğun çevreye (örn. Shakespeare, müzik, sinema); veya neşe ve eğlenceyi ifade eden bir kutlama zamanıdır.

Sosyal bilimlerde ise festival yaygın bir şekilde bir çok ritüel ve faaliyetten oluşan, doğrudan veya dolaylı bir topluluğun bütün üyelerini etkileyen, üstü açık veya üstü kapalı bir şekilde topluluk üyeleri tarafından paylaşılan dünya görüşünü, ideolojiyi ve onların esas sosyal kimliklerini gösteren periyodik bir kutlamadır (Green 1997: 296).

Festival, teriminin etimolojisi Latince kelime olan festum'a gider, orijinal anlamı "genel eğlence ve şenliktir". Burada festival, bir kültürün veya sosyal grubun dünya görüşünü, geleneksel uygulamalarını, performanslarını, ritüellerini ve oyunlarını temsil eden periyodik bir kutlama olarak açıklanır. Genellikle evrensel belki de gelenekte ısrar eden en karmaşık, sosyal ve sembolik olaydır (Green 1997: 295).

Yukarıda da belirtildiği gibi festival, içinde barındırdığı etkinlikleri ve ritüelleri ile bir toplumun kültür ve dünya görüşünü yansıtan kapsamı oldukça geniş bir kavramdır. Festivalleri insanlar her ülkede ve her kültürde ve tarihin her çağında kutlamışlardır.

Brunvard, gelenekleri, birey davranışının bir yöntemi veya sosyal yaşamın bir alışkanlığı- ağzından çıkan bir kelime veya taklit ile nakledilen daha sonra ise sosyal baskı, ortak kullanım, ana-baba veya başka otorite ile kökleşen, değiştirilmesi veya ortadan kaldırılması güç alışkanlıklar olarak açıklamıştır. Geleneklerin, tatillerle ilişkilendirildiğinde

takvim gelenekleri haline geldiğini ve bu tür olayların bir topluluğun bütünü tarafından yıllık olarak kutlandığında da festival haline geldiğini belirtmiştir (Brunvard 1978: 244-245).

Brunvard'ın festival, gelenek üzere söylediklerine ilişkin Satino da her bir geleneğin ve sembolün festival içerisinde yer aldığını belirtir. Festivallerin içinde var olan bu geleneklerin insan davranışının dinamik bir ilerlemesi gibi düşünülmesi gerektiğini, bu nedenle de düzenli bir şekilde insanların geleneksel sembol ve eylemleri canlandırma yollarının araştırılması ve tespit edilmesi gerektiğini belirtir (1994: xvi).

Örneğin Yeni Yıl'ı bir festival olarak ele alalım. Bir toplumda Yeni Yıl'ın yaşamasını sağlayacak farklı zaman ve mekâna göre değişebilen pek çok gelenek, uygulama ve semboller ile (kartlar, süslemeler, hediyeler) -yani bize Yeni Yıl'ın geldiğini anımsatacak- karşılaşırız. İşte bu unsurlar festivalin dinamik yapısını korumasını sağlayacaktır.

Santino, festivallerin kültürlere nüfuz ettiğini söyler. Festival sembollerine ve etkilerine de şeker kağıtlarında, magazin kapaklarında, televizyonlarda; binalarda, mutfaklarda, şehir merkezlerinde rastlanabileceğini belirtir. Festivallerin yaşamasıyla ilişkili olarak da "Eğer anlamlı olmaya devam etmez ise tatiller ölür" der (1994: xvii).

İnsanlar, eski festivalleri önemli derecedeki bir ritüelde merkezlenen daha basit festival olaylarına ayırırlar. Bu tip ayrışma; örneğin Şükran gününde ritüel bir yemek, Noel'de hediye alışverişi ve Yeni Yıl'da da öne çıkan özellik ise aşırıdır (Green 1997: 301).

Her insanın, kadının veya erkeğin yılı anlama ve kavrama ile ilgili bir haritası vardır: Kutlanan veya göz ardı edilen özel yıldönümleri, tatiller, etnik, dinî ve meşguliyete dayalı kutlamalar gibi (Santino 1994:1). Bu nedenle örneğin herhangi bir insan için dinî bayramlar

kişinin yaşamında önemli bir yere sahipken, bir diğerinin yaşamında Yeni Yıl daha önemli bir yere sahip olabilir.

Festivaller ulusal olarak kutlanmasına rağmen onlar her zaman kişisel olarak yorumlanır. Santino, işte insanların bu yılı anlama ve kavrama haritaları ile kendi geleneklerini ve bazen de kendi tatillerini icat ettiklerini söyler (1994: xx,27).

Bizim festival olarak ele aldığımız Yeni Yıl, önce takvim reformundan sonra ve bunun bir sonucu olarak, belki resmi bir çerçeve kazanmış, belki daha kutlanır olmuş ve belki de her birey için daha farklı yorumlanır olmuştur.

Festival tanımlamalarına bakıldığında bizde ürüne dayalı gösteri, şenlik anlamı ile örtüşen ve oldukça dar anlamda kullanılan festival kavramının Batı literatüründe oldukça geniş bir alanı kapsadığı, Halk Bilimi ve onun alt dallarının çalışma konularına kaynaklık ettiği görülmektedir. Bu bağlamda ortaya atılan bu görüşlerden yola çıkarak bir festival tanımı yapmamız mümkündür. Bu çerçevede festivali; bir toplumun kültürünü ve dünya görüşünü temsil eden, doğrudan veya dolaylı toplumun tüm bireylerini etkileyen, kutlama etkinliklerinde merkezlenen, ritüel form ve olaylardan oluşan, genellikle evrensel, sosyal ve kültüre nüfuz eden sembolleri ile halka ait, belirli bir grup tarafından veya dinî ve resmî kuruluşlarca desteklenen bir gün veya günlerin yinelenmesinden oluşan dönem olarak tanımlayabiliriz.

Festivalin İçeriği

Jacop Grimm ile başlayarak, Max Müller, Andrew Lang, Wilhelm Mannhardt ve James Frazer ile devam eden mitolojinin çeşitli öğrencileri sürekli olarak modern halk festivallerine ilkel insanın ritüelleri ve inanışları hakkında ipucu elde etmek için dönmüşlerdir.

Bu bilim adamlarının düşüncesine göre modern festivaller, eski toplumların

günlerin daha uzun sürmesi, kışı açıklamak, tarlaların, ormanların ve gökyüzünün tanrılarını yatıştırmak ve özellikle bereketi arttırmak olan büyüsel ritüellerinin sürekli kalmasını sağlıyordu. Böylece, ziyafet bir bereket ritüeli, bolluk için bir dua; festival sırasındaki cinsel kimlik bol hasat elde etmek için büyüsel bir ritüeldi.

Smith, festivalin seremonik hareketler içerebileceğini fakat bazı organizasyonların kuralları veya kanunlar ile uygulanan birtakım hareketleri içerebileceğini belirtmektedir (1972:160).

Festival, bünyesinde pek çok unsuru barındırır. Yiyecek, içecek, müzik, gültü (örneğin havai fişekleri veya bir şampanya şişesinin mantarını patlatmak) giyinmek, maske takmak, alay yürüyüşü yapmak, dans etmek, oyun oynamak, oynayanları izlemek, dekorasyon ve birtakım dinî ritüelleri gerçekleştirmek gibi unsurları içerebilir. Fakat her festivalin tüm bileşenlere sahip olması gerekir gibi bir durum söz konusu değildir.

Santino, farklı festivallerin farklı bileşenler üzerinde temellendiğini örneğin Şükran gününün merkezinde yemeğin olduğunu belirtir. Burada önemli olan nokta ise, bileşenlerin sembolik olduğu ve her birinin kendisinden daha fazla anlam içerdiğidir. Şükran gününde yenen hindi, diğer yemeklerden daha fazla bir anlama sahiptir. O basit bir şekilde yenmez, fakat aynı zamanda karınların aç olması söz konusudur (Santino, 1994: 13).

Smith'e göre bir festival kendi içinde oluşan türlerin tasviri ve tanımı için birleştirilmiş içerik verir. Bu birleştirilmiş yapının birbiri ile bağlantılı bileşenleri anlaşılmasından festival anlaşılmaz (1972:168).

Festivalin içeriğine baktığımızda, festivalin devam eden önemi altında (pek çok sayıda festivalin uzun zaman önce orijinal anlamı unutulmuş olması

na rağmen, aslında aynı formunu koruması, gözde olmaya devam etmesi açıklanan amaç veya anlamından çok altında kutlama gerçeğinin yatmasıdır (1972:160)

Festival içeriğinde süslemeyi, bir imajın tören alayına taşınmasını, bir ziyafeti belki atasözleri, özdeyişler, geleneksel müzik ile dans etmeyi, şarkı söylemeyi veya benzer uygulamaları bulunduracaktır.

Bu karmaşık yapıyı analiz etmenin yolu olarak da Smith, her bir çeşit davranışın festivalin işlevine bütününe ne kattığını belirlemeye çalışmanın gerektiğini belirtir (1972:168).

Festivaller bünyelerinde bir ya da birden fazla unsuru içerebilirler. Ayrıca bize göre her festivalde ön plana çıkan birtakım unsurlar olabilir. Fakat festivallerde ana fonksiyon çoğunlukla kutlama gerçeğidir.

Bu çerçevede festivaller içerisinde, yemek kültüründen inanış ve uygulamalarına, giyiminden süslemesine, müziğinden oyununa vb. kadar pek çok unsur gözlemlememiz mümkündür. Bir Halk Bilimci'nin festival alanında çalışması ve bu çalışmanın bir bütünlük içinde gerçekleşebilmesi için bu çalışma esnasında aslında Halk Bilimi'nin hemen hemen tüm alt dallarını çalışılması gerekmektedir. Festival konusunda çalışılacak ise, bu konunun bir ekip çalışması ile üstesinden gelinebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Burada örnek olarak sunduğumuz, bizim tez çalışmamıza konu olan bir festival örneği olarak Yeni Yıl'da da festivalin bünyesinde karşımıza ana fonksiyon olarak eğlence çıkmakla birlikte, yemek yemek, içmek ve Yeni Yıl çevresinde oluşan inanış ve uygulamaların varlığından söz edebiliriz.

Festivalin Çeşitleri

Festivaller, tanımlamalarına göre farklı sınıflara ayrılmışlardır. Halk Bilimi'nde ise ürüne dayalı şenlik, gösteri

tanımı ile örtüşmektedir.

Festivaller geleneksel olarak hem dinî hem de lâik olarak ayrılmıştır. Her bir festival genellikle diğerinden pek çok unsur içermesine rağmen Emile Durkheim'in popüler yaptığı bu alışlagelmiş ayrılık, sosyal bilimlerde güncel olarak sürdürülmektedir.

Lâik festivaller dine ve metafizik'e sosyal önemlerini ve etkilerini derinleştirmek için başvururlar; dinî festivallerin de her zaman politik ve ekonomik tarafı vardır (Green 1997: 296) .

Smith ise festivalleri üçe ayırmıştır. İlk olarak da mevsimlik festivallerden bahseder. Yılın kısa günleri ve uzun günleri üzerine olan festivaller hakkında çok şeyin yazıldığını, kış ve yaz gündönümlerinin orijinal önemi ne olursa olsun önemli festivaller için vesileler olmaya devam edeceğine değinmiştir (1972:161) .

İkinci bir festival çeşidi olarak da Smith, Hristiyan takvim festivallerini almıştır. Bu festivallerin oluşumuna değin Smith, Hristiyanlığın Avrupa çevresinde hızlı yayılımı ile birlikte mevsimlik kutlamaların daha karmaşık bir hale geldiğini belirtir. Paganların Hristiyan dogmasını kabul etmek istemeyişlerine bir diğer taraftan da festivallerini terk etme konusunda isteksiz davranışlarına hristiyan çözümünün de, bu eski festivallere Hristiyan anlamlarının yüklenmesi olduğunu söyler (1972:162) .

Smith, kutlama hareketinin sadece toplumlarla sınırlı olmadığını belirterek, üçüncü bir festival çeşidi olarak da, sınırlı katımlı festivallerden bahseder. Küçük, daha çok bir kişiye ya da zümreye ait festivallerin bulunduğunu, esnaf- lar veya balıkçılar gibi meslekî grupların da özel koruyucusu ilân edilen, sıklıkla da azizlerin gününde gerçekleşen festivalleri olduğuna değinir. Smith, meslek gruplarının kutlamalarını da şu şekilde örneklendirmektedir: "kunduracılar için (25 Ekim) Crispin ve Crespinian azizleri,

balıkçılar için (29 Haziran) Aziz Peter, şarap yetiştiricileri için (3 Haziran) Aziz Morand"(1972:164). Anadolu'da da esnaf zümrelerinin çeşitli pîrleri olduğu ve bunların çerçevesinde çeşitli kutlamalar yapıldığı bilinmektedir. Bu esnaf zümreleri ve pîrleri şöyle örneklendirilebilir: Yunus balıkçıların, İdris terzilerin, İbrahim sütçülerin vb. (Anadol 2001:105).

Teorik olarak toplum içinde yer alan farklı gruplar yeni bir tip sınırlı katımlı festival tertipleyebilirler (Smith 1972,164). Ayrıca bize göre bu sınıflandırma grubuna öğretmenler günü, hemşireler günü, polis günü, anneler günü, babalar günü, sevgililer günü vb. dahil edilebilir.

Sınırlı katımlı festivaller içerisinde önemli bir yer kaplayan geniş veya çekirdek aile bireyleri temelinde gerçekleşen kutlamalar, bireylerin yaşamın bir basamağından diğerine şekillendirilmiş geçişleriyle ilişkilidir. Bu nedenle bu kutlamalar ara sıra olur, periyodik değildir.

Dünyada pek çok kültürlerde bir insanın yaşamı, doğumdan ölüme olan basit bir biyolojik gelişme değildir. Bu aynı zamanda bir statü ve bir rolden diğerine olan sosyal bir harekettir. Bir basamaktan diğerine geçiş için gerçekleştirilen özel seremoniler ve etkinlikler, geçiş ritüelleri ile işaret edilir. Pek çok durumda bu kutlamalar doğrudan ilgili bireyin hayatında bir kez olabilir fakat bu tip kutlamalara birey pek çok kez katılacaktır (Smith 1972:165).

Boratav, bayram tanımlamasında, bayramın ayırt edici özelliği olarak kutlanmasına bir ferдин vesile olmaması gerektiğini söyler. Düğün, evlenen bir delikanlı ile bir kız için kutlanır (Boratav 1994:204). Evrensel bir olgu olan evlenme olayından katılımcılar doğrudan etkilenmeseler bile dolaylı olarak etkilenmektedirler. Bu nedenle de bu tür kutlamalar (evlenme, doğum vb.) bize göre sınırlı katımlı bir festivaldir.

Boratav da bize bayram başlığı altında yedi maddeden oluşan bir sınıflandırma sunar: 1) Bayramlara katılanların dinlerine göre: Hristiyan bayramları, müslüman bayramları, vb.

2) Resmî ulusluk bayramlar: 30 Ağustos Zafer Bayramı, Cumhuriyet Bayramı ve yerli resmî bayramlar; kurtuluş günleri gibi.

3) Etnik nitelikte bayramlar: Yörüklerin Söğüt'te Ertuğrul Gazi Türbesinde kutladıkları bayram gibi.

4) Kadın ya da erkek gruplarca benimsenen bayramlar: Hıdrellez törenleri daha çok kadınların katıldığı bir bayramdır.

5) Yaş gruplarına göre benimsenen bayramlar: "betlem" çocukların ve genç kızların, çiğdem pilavı ise erkek çocukların bayramıdır.

6) Ekolojik öğelerin şartlandığı bayramlar: Saya bayramları, üzüm, kiraz bayramları.

7) Köy bayramları: Çoğu kez köyün yakınındaki yatacın ziyareti ile birlikte kutlanır.

Boratav, mevsimlik bayramları da şöyle sınıflandırmaktadır: 1) Özel Mevsimlik Bayramlar, 2) Genel Mevsimlik Bayramlar.

Birinci kümedeki bayramlar: A) Çoban bayramları zinciri: a) koç-katımı, b) saya, c) döl. B) İkinci, meyveci, bağcı bayramları. C) Göç bayramları.

İkinci kümedekiler: A) Bahar bayramları: a) nevrüz, b) çiğdem, c) betnem, d) hıdrellez. B) Yaz gün-dönümü. C) Kış yarısı, yılbaşı (Boratav 1994:212).

Smith de, festivallerin somut davranışlardan ve onların sonuçlarından soyutlandığında, taslak halinde üç geniş festival sınıflandırmasından bahseder. Ona göre; bağlılık ve sadakat ifade eden vatanseverlik kutlamaları, Holy Week (Paskalya'dan evvelki hafta) alayları ve pek çok şehre ait dinî festivaller; sevinç (keyif, memnuniyet) ifade eden Karnaval ve Yeni Yıl ile yukarıdaki iki sınıfın

bir araya getirildiği Akdeniz patronal festivali gibi. Bunu duaların yanı sıra sarhoşluğun olduğu, adakların yerine getirildiği fakat aynı zamanda müzik ve dansın olduğu, dinî unsurları az olan dinî efsaneler ve hikâyelerin anlatıldığı, Meryem'e ve aynı zamanda da inançsız kadınlara şarkılar söylenen festivaller olarak açıklamıştır (Smith 1972:165).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, festivallerin farklı sınıflandırmaları yapılmıştır. Burada festivaller; dinî ve lâik; mevsimlik, hristiyan takvim festivalleri ve sınırlı katılımlı festivallerle; ayrıca somuttan soyutlandığında dinî, bağlılık ve vatanseverlik ifade eden; sevinç, keyif ve memnuniyet ifade eden ve her ikisinden de birtakım unsurlar içeren bir sınıflandırmaya yer verilmiştir. Boratav da, bayram başlığı altında yedi maddeden oluşan bir sınıflandırma yapmıştır.

Temelde tüm bu kutlamaların festival olduğundan yola çıkarırsak şöyle bir sınıflandırma yapmamız mümkün olabilir;

1) Mevsimlik festivaller 2) Dinî festivaller 3) Sınırlı katılımlı Festivaller 4) Resmî festivaller 5) Takvimsel festivaller.

Yaptığımız bu sınıflandırmanın doğrudan içinde olan festivaller olabileceği gibi her bir sınıflandırmanın etkilerini de taşıyabilen festivaller bulunabilmektedir.

Bir festival örneği olarak ele aldığımız Yeni Yıl, bize göre de köken itibari ile mevsimlik bir festiveldir. Eskiden yeniye geçişi işaret etmesi nedeniyle de aynı zamanda bir geçiş ritüelidir. Fakat günümüzde 1 Ocak tarihinde kutlanan Yeni Yıl festivalinin kış ortası veya bahar bayramı ile bir ilgisi yoktur. Takvimde meydana gelen değişiklikler nedeniyle 1 Ocak bir başlangıç, Yeni Yıl günü kabul edilmiştir. Bu nedenle Yeni Yıl'ı takvimsel bir festival olarak da kabul etmek mümkündür.

Festivalin İşlevi

Festivaller hayatımızın önemli bir parçasını oluşturlar. Santino da, kutlamaların, yaşamımızda aile, din, etnik yapı, politika, ekonomi vb. pek çok yönünü birleştirdiğini söyler (1994:1).

Bütün topluluk için büyük bir enerji masrafını içeren festivaller; pek çoğu önemli, kimi olumlu kimi olumsuz işlevleri vardır. Smith ekonomik açıdan festivallerin bolluğun dağıtımı için bir vesile olabileceğini söyler ve Noel'de, insanların hediye alabilmek ve Noel'de yeterli paraya sahip olabilmek için bütün yıl paralarını Noel Klüplerinde (Christmas Clubs) biriktirdiklerini belirtir (1972:166).

Santino da ekonomik açıdan festivalin işlevine Noel örneğini verir ve Noel'in belki de yılın en önemli ekonomik olayı olduğunu hatta pek çok iş yerinin yaşamasının veya iflas etmesinin Noel satışlarına bağlı olduğunu belirtir (1994:1).

Birleşik Devletlerde tatiller fazla harcamanın zamanlarıdır ve böylece bunlarla ilişkili ticarî bir ağ vardır. Santino, bu ticarî ağın festivaller çerçevesinde dönüşünü ay ay ele almış ve festivaller çevresinde bulunan aylarda satışların fazla diğerlerinde ise az olduğunu belirtmiştir (1994:8).

Smith de festivallerin, pek çok işyerinin yıl boyunca kâr-zarar arasındaki ilişkisini belirlediğini söyler. Festivallerin ekonomik açıdan olumsuz yönü olarak da Smith, festivallerin insanları işten alıkoyarak ekonomiye zarar verebileceğini belirtir (1972:166).

Toplumlarda festivallerin önemli ekonomik işlevleri vardır. Yeni Yıl festival örneğinden yola çıkarsak, toplumumuzda Yeni Yıl'ın yaklaşması ile birlikte çevremizde başlayan ekonomik canlılığı görmemiz mümkün olacaktır.

Politik açıdan da festivallerin çeşitli işlevleri vardır. Santino, Noel örneğinden yola çıkarak politikacıların bu duru-

mu, tebrik kartları göndererek, konuşma yaparak seçmenlerini kazanmak için bir vesile olarak kullandığından bahseder (1994:1).

Festivaller uzun zamanlardan beri politik amaçlar için kullanılmıştır. Ülkelerin kurucularının doğum günlerini örnek veren Smith, yüzyıllardan beri dünya çapında ülkelerde kurucu doğum günlerinin kutlandığını ve bu uygulamanın vatanseverliği sağlamak, demokratik, komünist veya sosyalist yaşam tarzına düşkünlüğün derin duygularını meydana getirmek için modern ülkelere uyarlandığını belirtmiştir (1972:167).

Artık günümüzde, festivallere ait sembollerin politik amaçlar için kullanıldığından bahsedilmektedir. Öktem, Noel Baba sembolünü güçlenen kapitalizmin 19.yy'da yarattığını ve inanç boyutu güçlü olan ABD'nin toplum psikolojisinin kapitalist ekonominin şahlanması Noel Baba'yı, başta Coca-Cola olmak üzere tüketicinin emrine verdiğini belirtir.

Bir çizgi film kahramanı olarak yaratılan ve manevi destek almak için de 3. yüzyılda Anadolu'da yaşamış bir aziz olan Aziz Nikola'yla (Saint Nicolas) bağı kurulan Noel Baba sembolünün, tıpkı dinin siyasete alet edilmesi gibi, bu kez de dinin tüketim ekonomisinin sömürü alanı içine girdiğini söyler (Öktem 1997).

Festivallerin ayrıca birtakım sosyal işlevleri vardır. Smith, genel katılımın olduğu durumlardaki festivallerde, festivalin sıklıkla bir topluluğun üyelerinin bir araya gelmesi için tek vesile olduğuna değinir. Bu vesile ile de, topluluk üyelerinin etkileşime girdiğini etkileşimin de üyeler için tatmin edici olduğunda, festivalin isteyerek tekrar edildiğine değinen Smith, genel katılımın olduğu festivallerde bireyin toplulukla ilişki kurduğunu ve toplulukla kendini tanımladığını söyler.

Festival sosyal bağlılığı arttıran, bireyin veya grubun bir topluma entegrasyonunu sağlayan, olumlu bir temsil tak-

viyesini, paylaşılmış ve yeniden güncel üyeleri olarak sürdürmeleri için birinci araçtır (1972:167) .

Santino' da Noel örneğini vermiş ve bugünü ailelerin bir araya geldiği ve birlikte geçirilen bir dönem olarak değerlendirmiştir (1994:1)

Smith ve Santino'nun da belirttiği gibi festivaller üyeler için bir araya gelme dönemleridir.

Smith, insanların birlikte eğlenebilecekleri, işten uzak olmak için periyodik zamanlara ihtiyaç duyduklarını belirtir(1972:161)

Festivalin ritüel ve seremonik işlevine de kısaca değinen Smith, refah sağlama, geleceği önceden haber verme, gelecek olan yılın rotasını etkileme, bir kişiyi veya bir şeyi onurlandırma vb. işlevi yerine getirdiğini fakat bunların hiçbirinin festivalin bütününde işlevini açıklamaya yeterli olmadığını söyler. Sonuç olarak festivalin ana fonksiyonunu, insanların birlikte eğlenebilecekleri bir fırsat- kabul edilme ve kabul edilmenin ambiyansı içinde ilişkide bulunma-olarak değerlendirir (1972:167).

Festivalin işlevlerini şöyle bir değerlendirdiğimizde yaşamımıza ne derece nüfuz ettiğini algılamamız mümkündür. Ekonomik, politik, sosyal vb. pek çok alanda yaşamımızda belki biz farkında olmasak da önemli bir yer teşkil etmektedir.

“Yeni Yıl bir Festivaldir”den yola çıkarsak, ailelerin bir araya gelmesi, meydanlarda yapılan kutlamalar ile sosyal bağları arttırıcı bir işlevi yerine getirdiğini gözlemlememiz mümkün olacaktır. Yeni Yıl, hediye, mutfak, giyim, süsleme vb. alışverişi de beraberinde getirdiği için ekonomik açıdan da bir canlanmayı sağlamaktadır. Toplu olarak hediye verme, yeni bir yıldan beklentiler doğrultusunda birtakım ritüellerin gerçekleştirilmesi ile de bir festival olarak ritüel formları barındırır ve işlevini sağlar. Yeni Yıl da halka seslenme ve kutlama mesajları

göndermek için önemli bir vesiledir. Bu doğrultuda da politik yaklaşımlara açıktır.

Özetle festival, yakın bir araştırma ve analizi gerektiren oldukça karmaşık ve önemli bir fenomendir. Buna rağmen, Halk Bilimi çalışmalarında bu alan ihmal edilmiş; festivale ilişkin en önemli çalışmalar son otuz yılda antropologlar tarafından Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de gerçekleştirilmiştir. Smith, Halk Bilimcilerin, Halk Bilimi'nin alt dallarını içeren festival kavramını ihmal ederek, tutarlılık iddiasında bulunmalarını ironi olarak değerlendirmektedir (1972:170).

Sonuç olarak çalışmamızda bir festival kavramı tanımlanmış olup, bu festival kavramının içeriğine, toplumundaki işlevlerine ve çeşitlerine değinilmiştir. Ve bu çeşitliliğine göre de bir sınıflandırılmaya gidilmiştir. Halk Bilimi açısından oldukça dar bir anlamda kullanılan festival kavramına daha geniş bir perspektiften bakılabileceğini ve bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalara farklı bir yaklaşım sağlayacağını umuyorum.

KAYNAKLAR

- Boratav, Pertev Naili. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek yay.
- Brunvard, Jan Harold. (1978). *American Folklore An Encyclopedia*. New York & London : Garland Publishing.
- Green, Thomas A. (1997). *Folklore An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music and Art*. Volume I & II.
- Öktem, Prof. Dr. Niyazi . (1997) .*Noel Baba Yalnız Hristiyanlara mı ait?*.Yeni Yüzyıl, yıl:3, s: 748.
- Örnek, S.V. (2000). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Santino, Jack. (1994). *All Around The Year, Holidays & Celebrations in American Life*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Smith, Robert Jerome. (1972). *Social Folk Customs Festivals and Celebrations*. İç. *Folklore and Folklife*.
- Dorson. R.M. Chicago & London : The University of Chicago Press.
- Türkçe Sözlük (1998). TDK yay.